

УДК 37.013(477)

ІДЕЇ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПISУ «ВІЛЬНА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА» (1917–1919)

Матюшинець Я.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті висвітлено провідні ідеї українських педагогів, щодо створення та функціонування розвивального середовища для дітей дошкільного віку, що вийшли на сторінках часопису «Вільна українська школа» (1917–1919). Розкрито актуальність ідей щодо створення розвивального середовища для дітей дошкільного віку в сучасних умовах розбудови дошкільної освіти. З'ясовано, що на сторінках журналу «Вільна українська школа» публікували праці видатні українські педагоги П. Клепатський, С. Русова, І. Стешенко, П. Холодний, Я. Чепіга та ін., а їх ідеї життєздатні та становлять, як теоретичну так і практичну значущість.

Ключові слова: «Вільна українська школа», діти дошкільного віку, освіта, розвивальне середовище, українська школа, середовище дошкільної установи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування освіти актуальною є проблема створення розвивального середовища навчального закладу. Вивчення історико-педагогічних джерел попередніх періодів із метою вироблення продуктивних ідей їх впровадження у систему сучасної освіти зумовило актуалізацію означеної проблеми. Звернення до проблеми створення розвивального середовища для дітей дошкільного віку викликано суперечністю між вимогами сучасного суспільства до модернізації умов для розвитку дитини дошкільного віку та недостатнім рівнем вивчення досвіду педагогів попередніх періодів і виокремлення тих ідей, що можуть бути адаптовані в сучасний освітній простір України.

Досвід українських педагогів початку ХХ ст., висвітлений на сторінках часопису «Вільна українська школа» на сьогодні не втратив актуальності, тому студіювання проблеми створення розвивального середовища для дітей дошкільно-

го віку має як теоретичну так і практичну значущість. Сутність їх полягає у вивченні педагогічного явища в його часовому вимірі. Тож маємо враховувати особливості прояву конкретного педагогічного явища в хронологічних відтинках різних періодів розвитку суспільного дошкільного виховання. Означений нами період характеризуємо становленням та розвитком дошкільного виховання в період національного відродження й розбудови державності в Україні (УНР); хронологію розвідки окреслюємо 1917–1919 роками.

Історично сформовані вимоги щодо створення розвивального середовища та опис досвіду його впливу на розвиток дітей знайшли своє відображення у статтях (П. Клепатського, М. Крупського, С. Русової, А. Середи, С. Сірополка, Я. Чепіги, П. Холодного) часопису «Вільна українська школа», що видавався на теренах України у 1917–1919-х рр. Проблематика, що висвітлювалася на сторінках часопису була присвячена реформуванню освіти, українізації,

націоналізації та створення середовища української школи. Приблизниками цих ідей у той час були учасники педагогічного руху О. Дорошенко, І. Огієнко, С. Русова, І. Стещенко, І. Соколянський, Я. Чепіга та ін.

Аналіз наукових праць сучасних науковців щодо висвітлення ідей розвивального середовища у часописі «Вільна українська школа» показав, що вивчення проблеми навчання, виховання і розвитку дитини дошкільного віку в розвивальному середовищі зазначеного періоду та сьогодні є предметом наукових досліджень Г. Іванюк (загальнонаукові підходи до організації та функціонування розвивального освітнього середовища, ідеї Софії Русової щодо розвитку освіти в Україні); О. Венгловської (організація виховного середовища для дітей на засадах дитиноцентризму); А. Січкара (розвивальне і виховне середовище в спадщині українських педагогів); М. Чепіль (зміст середовища дитячого садка у спадщині Софії Русової).

Студювання історико-педагогічних джерел показало, що ідеї розвивального середовища для дітей дошкільного віку на шпальтах часопису «Вільна українська школа» (1917–1919) не знайшли належного висвітлення.

Мета статті – обґрунтувати прогресивні ідеї українських педагогів щодо розвивального середовища для дітей дошкільного віку на сторінках часопису «Вільна українська школа».

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ століття активізується розвиток педагогічної думки. У цьому періоді починається становлення самоусвідомлення та самоідентифікації українського народу, розширення кількості україномовних педагогічних видань. Біля витоків реформування української національної школи стоять її найвизначніші теоретики, такі як М. Грушевський, І. Стещенко, С. Русова, Я. Чепіга, С. Черкасенко, та інші, які розуміли школу рідної мови, як школу, що включає структуру, мету, завдання і принципи, пронизані ідеєю українізації та націоналізації цивілізаційного взірця. Ідеї цих педагогів були суголосними з європейською педагогічною думкою.

Проблема впливу середовища на розвиток особистості дитини в цьому періоді набуває актуальності, розроблюються нові ідеї щодо створення розвивального середовища для дітей (у педагогічних джерелах того часу часто це питання розглядалося з позиції забезпечення умов для захисту дітей від впливу вулиці, допомоги батькам і матерям, які були зайняті на різних роботах). У цей період у зв'язку з розвитком суспільного дошкільного виховання педагоги розглядали питання необхідності створення різних типів установ для виховання дітей дошкільного віку (дитячі садки (С. Русова), дитячі майданчики (К. Толмачевська), дитячі ясла (захоронки) (К. Малицька, М. Білецька, М. Грушевська, Г. Шухевич), захистки (В. Чередніченко), дитячі осередки (Т. Лубенець), «гральні» (В. Серової) тощо).

Для подальшого становлення дошкільного виховання педагоги активізували роботу над збільшенням кількості дошкільних установ різних типів на теренах тогочасної України, удосконаленням фахової підготовки педагогів та розробленням їх навчально-методичного забезпечення

(вимоги щодо створення розвивального середовища, його методичного забезпечення, укладання програм для виховання дітей тощо).

Після II-го Всеукраїнського учительського з'їзду, що проходив у Києві з 10 по 12-е серпня 1917 року було оприлюднено резолюції щодо організації національної школи. Чільне місце відведено українському дошкільному вихованню у розділі «Організація освіти». У змісті цього розділу висвітлено питання, що утвердили необхідність заснування українських дитячих садків (літніх, річних) при всіх українських школах. Метою їх діяльності була підготовка дітей до навчання у школі. Причиною створення різних типів дошкільних установ передувала неграмотність дітей робітників і селян [5, с. 32–35], яку необхідно було подолати.

Так Я. Чепіга, на сторінках часопису «Вільна українська школа» доводив необхідність створення установ для дітей дошкільного віку на основі аналізу шкільної освіти в Німеччині, Англії, Америці, Бельгії, Новій Зеландії, де широко впроваджувалася «широка сітка інституцій по дошкільному вихованню» [14, с. 60].

Педагог, організатор народної освіти в УНР Степан Сірополко акцентував свою увагу, на тому що «при початковій школі можуть закладатись інституції дошкільної освіти» [10, с. 131–133]. Його слова вказують на актуальність для того часу створення більшої кількості дошкільних установ для дітей.

Софія Федорівна Русова у праці «Дитячий сад на національному ґрунті» наголошувала на необхідності створення дитячих садків. У своїх статтях опублікованих у журналі особливу увагу приділяла дошкільному вихованню, а саме організації дошкільних закладів при школах. За її словами дитячий садок і школа має бути побудована на національному ґрунті, що свідчить про націоналізацію усієї української освіти, з метою формування національно свідомого, україномовного громадянина [7, с. 44–54].

Внесок журналу «Вільна українська школа» (1917–1919 р.) у проблему створення та функціонування розвивального середовища для дітей дошкільного віку. «Вільна українська школа» – перший загальнопедагогічний часопис, що був органом Всеукраїнської Учительської Спілки; випускався щомісячно (з вересня 1917 р. по грудень 1919 р, окрім двох літніх місяців). За весь період існування видання всього було надруковано 25 номерів. Попередником цього часопису був журнал «Світло» – перший україномовний журнал, що виходив друком один раз на місяць у період із 1910 по 1914 роки.

У кожному номері цього видання публікувались накази Генерального Секретаріату, Міністерства, резолюції, Всеукраїнських вчительських з'їздів, із питань реформування освіти. У статтях журналу «Вільна українська школа» (1917–1919) висвітлювалися ідеї педагогів щодо організації освітніх установ, зокрема дошкільних; шляхи реалізації націоналізації та українізації освіти. Також особлива увага дописувачів журналу «Вільна українська школа» (1917–1919) приділялась питанню фахової підготовки педагогів, опису досвіду роботи педагогів-практиків та особливості функціонування шкіл закордоном.

У кожному номері часопису містилася низка рецензій на читанки, літературні твори, граматки, призначені для дітей молодшого віку.

Актуальними в наші дні є ідеї Софії Русової, що висвітлені у статті «Націоналізація школи», в якій розкрито особливості створення розвивального середовища навчального закладу на національному підґрунті. У ній педагог розкривала необхідність позитивної атмосфери в середовищі де перебуває дитина. Вона говорила, що розвивальне (освітнє) середовище школи має створювати атмосферу психічного задоволення для дитини й сприяти вільному розвиткові її духовних сил». Особливу увагу Софія Федорівна приділяла знанням дітей, що накопичуються під час перебування в розвивальному середовищі й висвітлила вимоги до знань дітей починаючи «від близького, відомого дітям» до «світового простору». Основними компонентами змісту формування розвивального середовища за її поглядами є: народна пісня; виробы народного мистецтва; наука, яка вільно і легко зацікавлює дітей; виховання почуття людської гідності [8, с. 3–7]. Ці ідеї варто розглядати у контексті створення й функціонування розвивальних середовищ усіх навчальних закладів, в тому числі дошкільних.

1918 року Я. Чепіга наголошував на тому, що на українських землях майже відсутнє дошкільне виховання. Педагог розглядав реформу школи з позиції її цілісності (дошкільне виховання, шкільне навчання). У статті «Соціалізація народної освіти» педагогом висвітлено питання щодо необхідності створення особливих дитячих садків для дітей які не досягли восьми років. У дитячих садках для дітей передбачалася організація «підготовчих шкіл до книжної освіти», де для дітей створювалося таке розвивальне середовище, компоненти якого безпосередньо готують дітей до навчання у школі (робота з книгою, лічба, трудове виховання, національне виховання тощо) [14, с. 60–64].

Однією з провідних ідей у педагогічній спадщині Якова Чепіги було трактування трудового виховання дітей, зокрема й дошкільного віку. У часописі «Вільна українська школа» цим ідеям було присвячено кілька ґрунтовних статей, а саме: питання щодо організації трудового виховання, організації вільної трудової школи, як школи на національному ґрунті. Я. Чепіга розкривав головний принцип шкільної освіти: «освіта в праці і через працю». Головним завданням такої школи, на думку цього педагога, полягає у вихованні члена громади, який готовий працювати задля громади, тобто виховати «громадянина – творця своєї власної долі» [13, с. 81–85].

Державний діяч періоду УНР Петро Холодний у своїх роботах розкриваючи питання організації єдиної школи, аналізував досвід переходу від вивчої до середньої школи у різних країнах світу. Так, писав Холодний, у шкільній освіті Америки першою ланкою освіти є дитячий садок, що є базою для вступу у 4-х класову народну школу. Цими словами автор наводив важливість організації в Україні дошкільних установ для дітей [12, с. 65].

Також особливу увагу педагог приділяв ідеї «навчання для життя», що є суголосними сучасній концепції української школи. Він говорив, про

те, що виховання і навчання дитини молодшого віку потрібно починати на базі спостережень та наявного у неї життєвого досвіду. З урахуванням цього було складено програму навчання у національній школі, зміст якої ґрунтувався на наявних знаннях дітей для подальшого навчання.

В обговорення структури плану «Програми єдиної середньої школи» автор зазначав, що: «дитина вступає до школи або безпосередньо з сім'ї або побувавши в дитячому садку чи яслах. Складаючи повний план виховання дитини, треба подбати і про дитячу організацію. Позаяк організація дошкільного виховання прямо залежить від плану шкільного навчання» [12, с. 65–68]. З огляду на це розвивальне середовище дошкільної установи повинно створюватися на основі програмових вимог, які висвітлені у плані виховання дітей дошкільного віку (програма навчання і виховання дітей) (1917).

Це дає підставу стверджувати, що у дитини до моменту вступу до школи повинні бути наявні знання щодо навколишнього середовища та життєвий досвід, який діти отримують під час перебування в дитячому садку. Тому у дошкільній установі доцільно створити розвивальне середовище, де у дітей переважають спостереження як метод виховання, навчання і розвитку.

У контексті означеної проблеми чільне місце відводилося розвивальному середовищу для розвитку практичних умінь дітей. М. Крупський у своїй статті «Природознавство і математика в новій українській школі» особливо приділяв увагу принципу раціональної педагогіки, тобто організації системи навчання, виховання і розвитку, в якій все науково обґрунтовано, та принципу життєвості який пояснював тим, що навчання повинно готувати підростаюче покоління до життя [4, с. 13]. Ці принципи суголосні із завданнями, що реалізуються у сучасній дошкільній освіті.

Розвивальне середовище у статтях того часу розглядалося з різних сторін. Так, П. Клепатський у своїй статті «Дитячі іграшки, їх психологічне і педагогічне значення» розкривав значення дитячих іграшок, їх використання у дитячому середовищі. Автор приділяв особливу увагу створенню ігрового розвивального середовища, хоча уточнених сутнісних характеристик цього поняття педагог не наводив. Він наголошував що, дитяча гра відіграє велике значення у розвитку дитини. Іграшка допомагає дитині формувати життєвий досвід, засвоювати норми і правила, оскільки, гра нерозривно пов'язана із природою дитини, з розвитком її духовних і фізичних сил. Педагог наголошував, що дитяча іграшка змінюється разом із віком дитини, тому пізніше замість іграшки дитині стає цікавою ручна праця. Наприклад дитині 7–8-ми років іграшки для дітей 3–4-х років не будуть цікаві. Павло Клепатський акцентував увагу на тому, що основа гри «кориниться глибоко в індивідуальній і родовій психіці людини, а через те треба шанувати в дітях ці потяги до іграшок і всемірно сприяти їх нормальному розвиткові» [3, с. 83]. У наведеній вище праці автор розкривав еволюцію дитячої гри: дитячий стан від народження до 3-х років – діти в цей період «створюють шум, розбирають, кидають, катають, грають з піском, камінням»; раннє дитинство, від 3 до 7 років – «у іграх пе-

реважають кубики, качелі, карабання, розрізування, кохання в ляльках» [3, с. 83–84].

Також вартими уваги є ідеї Павла Клепатського щодо збагачення ігрового середовища діяльністю, яка переважає у іграх: ігри для розвитку м'язової діяльності; ігри для розвитку рухливості і «зворотливості»; ігри для розвитку гнучкості та граціозності; ігри для розвитку сенсорної сфери; ігри для розвитку розумових здібностей; ігри для дівчаток – для розвитку материнських почуттів, виховання хазяйновитості [3, с. 84]. Автором статті «Дитячі іграшки, їх психологічне і педагогічне значення» було виокремлено ігри, які найбільше актуальні у дітей, а саме: рухливі ігри (для фізичного розвитку) – напр. ігри з м'ячем; ігри – змагання (фізичний та психічний розвиток, виховання витривалості, стійкості); ігри з лялькою (розвиток материнських почуттів, продовження роду, засвоєння моральних якостей). Таким чином гра готує дитину спочатку до творчої а потім і до буденної праці «гра – вихідна точка для творчої праці, творча праця – вихідна точка для праці повсякденної» [3, с. 86]. Заслуговує на увагу думка щодо виокремлення із перелічених різновидів ігор: ігри-заняття в яких замість іграшок предметом для гри виступають числа, літери, а дитина у грі легше накопичує знання. Зважаючи на це, вимоги щодо ігрової діяльності, як компоненту розвивального середовища для дітей у статті розкриті досить ґрунтовно, що дає можливість використувати деякі з них і в сучасних умовах дошкільного закладу [3, с. 80–87].

Одним із елементів розвивального середовища з огляду на ідеї часопису «Вільна українська школа», є різноманіття дитячої літератури та її роль у моральному розвитку дітей. У статтях часопису «Вільна українська школа» окрім питань виховання й навчання, можна знайти статті з оглядами та переліком рекомендованих книжок дитячої літератури; оповідань і казок для читання дітям молодшого віку. Із публікацій різних авторів нами було обрано казки повчального характеру, які доцільно читати дітям дошкільного віку: «Півник та курочка», «Бідний довок», «Цап і баран», «Пан козацький», «Ріпка», «Смоляний бичок» [6, с. 12–19]. Також доцільно використовувати книжки у яких наявні ілюстрації, що покращує сприймання сюжету дітьми молодшого дошкільного віку. Отже, ці казки на сьогодні не втратили свою актуальність, тому їх читання для роботи з дітьми, задля їх морального розвитку може розглядатися як змістовий компонент розвивального середовища.

За результатами вивчення джерельної бази, з'ясовано, що створення розвивального середовища розглядалось в різних напрямках. Актуальними для сьогодення є ідеї щодо впливу образот-

ворчого мистецтва на розвиток дитини молодшого віку А. Середи, що були опубліковані в статті «Малювання – мова дитини». Автор вище наведеної статті розкриває особливості організації педагогічного малювання та описує його роль у розумовому та особистісному розвитку дітей. Педагог говорить про те, що «у дитячому малюнку головне – не його виконання, а те, чому дитина в нім навчиться, аби тільки цей малюнок служив певним виявом думки дитини. Малювання повинно бути тільки тим засобом, яким учитель навчить дитину бачити, розуміти і викладати малюнком ті враження від життя, яке оточує дитину. Таке педагогічне малювання, засноване на принципі вільної творчості, повинно проводитися в кожній українській школі...» [9, с. 134]. Отже, педагогічне малювання засноване на принципі вільної творчості, повинно впроваджуватися в кожному навчальному закладі для дітей і має бути цілком незалежним від впливу дорослих. Під час творчого малювання, дитина самостійно навчається, здобуває нові знання. Ці ідеї на сьогодні є досить актуальними і їх доцільно впроваджувати під час організації сучасного розвивального середовища дошкільного навчального закладу.

Висновки. За результатами історико-педагогічного аналізу означеної проблеми нами було з'ясовано, що на шпальтах часопису «Вільна українська школа» (1917–1919) значна увага приділялася популяризації ідей щодо створення й значущості розвивальних середовищ для дітей дошкільного віку.

Вивчення досвіду педагогів сприяє успішному вирішенню завдань оновлення системи дошкільного виховання з урахуванням історико-педагогічного досвіду попередніх періодів.

За результатами студіювання публікацій, що були надруковані у часописі «Вільна українська школа» (1917–1919), нами було виокремлено і узагальнено ідеї педагогів щодо створення розвивального середовища для дітей дошкільного віку. Розвивальне середовище на думку педагогів минулого повинно містити такі компоненти як: україномовне середовище (націоналізація і українізація освіти на теренах України); національні надбання українського народу (народні пісні, вироки народного мистецтва тощо); трудове виховання (навчання дітей через працю); наука, яка вільно і легко зацікавлює дітей; малювання (як засіб самостійного навчання дітей); ігрова діяльність (як засіб навчання, фізичного, розумового, морального і психічного розвитку дитини); дитяча література (читання казок і оповідань, як засіб морального виховання); заняття у вигляді гри (цифри і літери замість іграшок); спостереження (як засіб для набуття дітьми життєвого досвіду). Отже, висвітлені ідеї можуть складати інтерес для сучасної дошкільної освіти.

Список літератури:

1. Венгловська О. А. Розвиток ідей дитиноцентризму в педагогічній думці України (кінець XIX – 20-ті рр. XX століття) / О. А. Венгловська // International scientific-practical conference theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference proceedings, December 28–29, 2016. Kielce: Holy Cross University. – 2017 – С. 41–43.
2. Іванюк Г. Діяльність Софії Русової в царині педагогіки: служіння народу й Україні / Г. Іванюк // Рідна школа. – 2016. – № 5–6. – С. 46–50.
3. Клепатський П. Дитячі іграшки, їх психологічне і педагогічне значення / П. Клепатський // Вільна Українська Школа: загально-педагогічний журнал. – 1918/19. – № 2. – С. 80–87.

4. Крупський М. Природознавство і математика в новій українській школі // Вільна Українська Школа: загально-педагогічний журнал. – 1918/19. – № 1. – С. 13–23.
5. Резолюції П-го Всеукраїнського Учительського з'їзду в Києві // Вільна Українська школа: загально-педагогічний журнал. – 1917. – № 1. – С. 32–35.
6. Родников В. Огляд української дитячої літератури / В. Родников; пер. з рос. мови Е. Звереві // Вільна українська школа: загально-педагогічний журнал. – 1918. – № 10. – С. 12–19.
7. Русова С. Ф. Дитячий сад на національному ґрунті / С. Ф. Русова // Світло. – 1910. – № 3. – С. 44–54.
8. Русова С. Націоналізація школи // Вільна українська школа. – 1917. – № 3/4. – С. 3–7.
9. Середа А. Малювання – мова дитини / А. Середа // Вільна Українська школа: загально-педагогічний журнал. – 1917. – 3/4. – С. 133–135.
10. Сірополко С. Діяльність Державного Комітету по народній освіті / С. Сірополко // Вільна Українська школа: загально-педагогічний журнал. – 1917. – 3/4. – С. 131–133.
11. Січкара А. Д. Витоки і трансформація ідей про розвивальне і виховне середовище в спадщині українських педагогів (перша третина ХХ століття) [Текст] / А. Д. Січкара // Молодий вчений. – 2017. – № 4. – С. 448–452.
12. Холодний П. Єдина школа / П. Холодний // Вільна Українська школа: загально-педагогічний журнал. – 1917. – 2. – С. 65–68.
13. Чепіга Я. До трудової вільної школи! / Я. Чепіга // Вільна Українська Школа. – 1918/19. – № 8/9. – С. 81–85.
14. Чепіга Я. Школа й освіта на Україні: Другий делегатський з'їзд Всеукраїнської Спілки. З'їзд по позашкільній освіті і дошкільному вихованню. Про інститут досліджування дитини. Останні розпорядження радянської влади / Я. Чепіга // Вільна Українська Школа: загально-педагогічний журнал. – 1918/19. – № 6/7. – С. 60–64.
15. Чепіга Я. Соціалізація народньої освіти / Я. Чепіга // Вільна Українська школа: загально-педагогічний журнал. – 1917. – 2. – С. 74–83.

Матюшинець Я.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ИДЕИ РАЗВИВАЮЩЕЙ СРЕДЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА «ВИЛЬНА УКРАИНСЬКА ШКОЛА» (1917–1919)

Аннотация

В статье освещены ведущие идеи украинских педагогов, по созданию и функционированию развивающей среды для детей дошкольного возраста, вышедших на страницах журнала «Вильна українська школа» (1917–1919). Раскрыта актуальность идей по созданию развивающей среды для детей дошкольного возраста в современных условиях развития дошкольного образования. Выяснено, что на страницах журнала «Вильна українська школа» публиковали свои труды выдающиеся украинские педагоги П. Клепатский, С. Русова, И. Стешенко, П. Холодный, Я. Чепига и др., а их идеи жизнеспособны и составляют, как теоретическую так и практическую значимость.

Ключевые слова: «Вильна українська школа», дети дошкольного возраста, образование, развивающая среда, украинская школа, среда дошкольного учреждения.

Matiushynets Ya.V.

Borys Grinchenko Kyiv University

IDEA OF THE DEVELOPING ENVIRONMENT FOR PRESCHOOL CHILDREN ON THE PAGES OF THE MAGAZINE «VILNA UKRAINSKA SHKOLA» (1917–1919)

Summary

The article highlights the views of Ukrainian teachers, the creation of a developing environment for preschool children, published in the pages of the magazine «Vilna Ukrainska Shkola» (Free Ukrainian School) (1917–1919). The urgency of studying and introducing ideas for creating an environment for children of preschool age, which were published in the magazine, is noted. It is found out that on the pages of the publication the leading ideas of the creation of the developing environment were published by P. Klepatsky, S. Rusova, I. Steshenko, P. Kholodny, Ya. Chepiga, and others. The issues of join between children's literature and art in environment of the kindergarten are revealed, which were presented in the pages of the magazine «Vilna Ukrainska Shkola» (Free Ukrainian School) (1917–1919).

Keywords: «Vilna Ukrainska Shkola» (Free Ukrainian School), children of preschool age, education, developmental environment, Ukrainian school, the preschool environment.